

NYE
kontekst
8-10

IMPULSER

Språkklab

HØST 2018
8. trinn

Forberedelse til fagdag norsk
hovedmål, sidemål og muntlig

Sentrale kompetansemål

Muntlig kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lytte til, oppsummere hovedinnhold og trekke ut relevant informasjon i muntlige tekster
- samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering
- vurdere egne og andres muntlige framføringer ut fra faglige kriterier

Skriftlig kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangere og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger
- skrive ulike typer tekster etter mønster av eksempeltekster og andre kilder
- gjenkjenne virkemidlene humor, ironi, kontraster og sammenligninger, symboler og språklige bilder og bruke noen av dem i egne tekster
- planlegge, utforme og bearbeide egne tekster manuelt og digitalt, og vurdere dem underveis i prosessen ved hjelp av kunnskap om språk og tekst
- uttrykke seg med et variert ordforråd og mestre formverk, ortografi og tekstbinding
- skrive kreative, informative, reflekterende og argumenterende tekster på hovedmål og sidemål med begrunnede synspunkter og tilpasset mottaker, formål og medium
- integrere, referere og sitere relevante kilder på en etterprøvbar måte der det er hensiktsmessig

Språk, litteratur og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere tema og uttrykksmåter i et utvalg sentrale samtidstekster og noen klassiske tekster i norsk litteratur
- beskrive samspillet mellom estetiske virkemidler i sammensatte tekster, og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder

Innhold

TEKSTER

- 1 Helene Uri: *Den store faktaboka om språk* (fagartikkel) s. 4
(Kontekst Tekster 3 s. 27)

- 2 Eldrid Oftestad: *Mitt ord* (enket) s. 6
(Nye Kontekst Tekster 4 s. 42)

- 3 Andrea Øien Sæverud: *Meir populær utan blod* (artikkel) s. 7
(Nye Kontekst Tekster 4 s. 47)

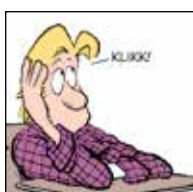
- 4 Sarah Ramin Osmundsen: *Blikk* (korttekst) s. 9
(Nye Kontekst Tekster 4 s. 176)

- 5 Ordspråk og sitat (korttekst) s. 10
(Kontekst Tekster 1 s. 24)

- 6 Arild Nyquist: *Vinden bestemmer* (dikt) s. 11
(Kontekst Tekster 2 s. 264)

- 7 Jerry Scott og Jim Borgman: *Zits* (tegneserie) s. 12
(Kontekst Tekster 2 s. 74)

Praktiske opplysninger s. 13

1

HELENE URI

Den store faktaboka om språk

Jac Depczyk/Getty Images

Gutteord og jenteord

I noen språk finnes det faktisk egne ord som bare brukes av kvinner, mens andre ord bare brukes av menn. Og det er ikke bra hvis mennene bruker kvinneordene og motsatt! Sånn er det ikke i norsk, men hvis du tenker etter, finner du kanskje noen ord som for det meste blir brukt av gutter, og andre ord som for det meste blir brukt av jenter?

Jenter skal som oftest ikke pisse, de tisser bare ...

Mange undersøkelser som språkforskere har gjort, viser at jenter og kvinner snakker litt annerledes enn gutter og menn. Blant annet er det slik at jenter og kvinner ofte snakker mer konservativt enn gutter og menn gjør. Noen vil si at jenter og kvinner snakker «*penere*», og med «*penere*» mener de da at jenter snakker mer sånn som regnes for riktig. Men *pent* er nok ikke det beste ordet å bruke. For hvorfor i all verden er det *penere* å si *gaten* enn *gata*? Pent eller ikke pent – i Oslo, for eksempel, er det nok sånn at jenter bruker flere former som *gaten* og *vognen*, mens guttene oftere sier *gata* og *vogna*. Guttene sier oftere *kasta* og *sparka*, mens jentene foretrekker *kastet* og *sparket*. Disse forskjellene er også avhengig av hvor i byen du bor, men forskjellene mellom gutter og jenter gjelder uansett. Men kanskje er det i ferd med å jevnes ut? Hva tror du?

Kvinner banner mindre enn menn. Jenter banner nok mindre enn gutter – men her tror jeg det har skjedd mye de siste årene. Jentene banner nokså mye, de også (mer om dette i neste kapittel (Red.: i *Den store faktaboka om språk*)), men det kan virke som om de kanskje ikke bruker riktig så mange banneord som har med sex å gjøre.

OM TEKSTEN

Teksten er hentet fra *Den store faktaboka om språk* (2008). Her kan man lære om ulike språklige fenomener på en morsom måte.

Følelser og fakta

Noen undersøkelser av språket til gutter og jenter viser at jentene ofte er mer opptatt av følelser, mens gutter er mer opptatt av å gi fakta. Jentene er mest opptatt av mennesker, guttene av ting. Dette betyr *ikke* at gutter ikke er opptatt av mennesker i det hele tatt, og jenter ikke av ting i det hele tatt! Men det kan bety at gutter og jenter ser på samme situasjon på to litt forskjellige måter.

Andre språkforskere har pekt på at når jenter og gutter blir bedt om å svare på de samme spørsmålene, blir det ganske forskjellig. Jentene gir lengre svar med flere detaljer, mens guttene svarer kortere og mer presist. Jenter bruker også oftere småord som *vel*, *jo*, *lissom* og *kanskje*. En jente kan si *Det kan nok være riktig*, mens en gutt kanskje heller ville sagt: *Det er riktig*. Det er altså ofte slik at jenter uttrykker seg mer forsiktig enn gutter.

Å fortelle noe

Tenk etter hvordan du oppfører deg når noen forteller deg noe som har hendt dem. Hvis en jente forteller noe til sine venninner, er venninnene opptatt av å fortelle at de også har opplevd noe som ligner veldig. Hvis en gutt forteller kameratene sine om noe spennende som har skjedd med ham, begynner gjerne

kameratene å fortelle om noe som har skjedd dem, og som er enda mer spennende og helt annerledes. Jentene er opptatt av likhetene, guttene er opptatt av forskjellene.

Forskjellige hensikter

Kanskje er det sånn at gutter og jenter bruker språket med forskjellige hensikter? For jenter er det å snakke i seg selv hyggelig. For å sette det veldig på spissen kan vi si det på denne måten: Jenter snakker ofte bare for å snakke. Guttene snakker for å komme frem til noe. Er du enig? Bruker gutter og jenter språket til forskjellige ting?

Skravlemann

Hva kalles en mannlig *skravlekjerring*? Tja, det finnes vel faktisk ikke noe slikt ord, eller hva? Vi kan selvsagt si *skravlebøtte*, men det passer like godt for begge kjønn. Alle tror at damer og jenter er så skravlete. Likevel er det et faktum at menn snakker mer enn kvinner. Mange undersøkelser viser at menn snakker oftere og har lengre innlegg enn kvinner. Vi er så vant til dette at vi ikke reagerer på det; mange er overbevist om at jentene snakker mest.

Rosa baby og blå baby

Det er mange grunner til at gutter og jenter snakker forskjellig. Hvorfor tror du at de gjør det? Hva er den viktigste grunnen, mener du?

Kanskje er det forskjeller på guttebabyer og jentebabyer når de er helt nyfødte? Hva tror du? Det som er *helt* sikkert, er at det faktisk er sånn at om en baby har på seg rosa sparkebukse, så snakker vi annerledes til den enn om den har på seg lyseblå. Tenk deg følgende eksperiment: Du kler en baby (uansett kjønn) i rosa sparkebukse, legger babyen fra deg i sofaen og venter til den begynner å skrike. Så lar du noen som ikke kjenner babyen, komme inn i rommet. Hva tror du de sier? Kanskje sier de ting som: «Næmmen, ligger du her helt alene? Ble du så redd? Stakkars deg, da!» Den samme babyen får nå på seg blå sparkebukse, du legger den fra deg i sofaen, venter til den skriker og slipper så inn en ny gruppe mennesker som heller ikke kjenner babyen. Sier de det samme som den forrige gruppen sa til babyen da den var kledd i rosa? Tja. Jeg tipper at de denne gangen heller sier:

«Oi, oi, oi, så sint du var, da!»

OM TEKSTEN

Teksten vart publisert under «Mitt ord» i avisa Klart & kort i 2013.

2

ELDRID OFTESTAD

Mitt ord

Snakkar alltid om middag

Paal Moddi Knutsen, musikar

– Kva er ditt favorittord?

– «Svult'n». Som tyder «svolten».

– Korfor liker du dette ordet så godt?

– Fordi det er uråd å uttale for andre enn oss som kjem frå Senja i Troms. Det er stor moro når vi er i Europa og byrjar å snakke om språk.

– Kva ord liker du ikkje?

– «Konsekvensutgreiing». Det gir inntrykk av å vere noko det ikkje er, nemleg å skaffe informasjon utan å velje side i saka.

– Kva er eit typisk musikarord?

– «Middag». Alle lurar alltid på når det er middag. Og det er alltid for lenge til.

– Kva ord bruker du for å skildre deg sjølv?

– «Student» og «musikant».

Gitte Johannessen/NTB tema/NTB scanpix

ORDFORKLARINGAR

uråd – umogleg

utgreiing – orientering

3

ANDREA ØIEN SÆVERUD

Meir populær**UTAN BLOD****OM TEKSTEN**

Teksten er henta frå Vikebladet Vestposten og vart publisert 26.03.2013.

Nytt namn gjorde susen.

Då blodappelsinen endra namn til raud appelsin, blei han plutseleg meir populær i handlekorga.

I 2006 forsvann blodappelsinen frå norske butikkar. Det vil seie, sjølv appelsinen forsvann ikkje, men namnet blodappelsin blei erstatta med raud appelsin. Det viste seg at den nydøypte appelsinen plutseleg blei meir interessant for forbrukarane. Etter namneendringa blei det selt nesten dobbelt så mange av appelsinen med det karakteristisk raude, eller blodspetta om du vil, fruktkjøtet.

– Tanken på ein raud appelsin fell nok meir i smak hjå forbrukarane. Ordet blod gav kanskje litt feil assosiasjonar, seier produktsjef Cathrine Skogland i Bama.

Sjølv om appelsinen har hatt nytt namn på pakken i fleire år, trur ikkje Skogland at namnebyttet nødvendigvis har festa seg i dagleg-talen.

– Eg trur at folk i dag seier både blodappelsin og raud appelsin. Men fordi det no står raud appelsin på pakken, kjøper nok folk meir, spesielt gjeld dette dei yngre forbrukarane.

Gul storebror

Dei raudspraglete appelsinane finst berre i fruktdisken i sesongen frå januar til april. Dess lenger inn i sesongen ein kjem, dess djupare blir raudfargen. Appelsinen er opphavleg ei krysning mellom bitter appelsin og vanleg appelsin. Den vanlege gule appelsinen slår den raude ned i støvlane i talet på tonn selt i Noreg, men sjølv om salstal og saftfarge skil dei to appelsintypane, har dei også mange likskapar.

– Den raude appelsinen frå Sicilia er like sunn som den gule, men det raude pigmentet, som er ein antioksidant, gir han ein litt annan og spennande aroma, fortel Cathrine Skogland.

– Må tole litt blod

I åra etter omdøypinga har salstala stort sett gått oppover for appelsinen med det raude i. Om det kjem av det mindre blodige namnet, eller av grunnar som større tilgang og betre framvising i butikkane, er ikkje lett å vite. Sikrere er det at Språkrådet helst skulle sett at butikkane framleis baud på blodappelsinar.

– Det er veldig rart at noko som minner om blod, skal vere støytande for folk.

Blod har vi i oss alle saman. Vanlegvis ser vi jo på det å ha nok blod som noko positivt, seier rådgjevar Eilov Runnestø i Språkrådet. Språkrådet er motstandar av at ein skal fjerne ord berre fordi dei ikkje blir sett på som passande, fortel Runnestø.

– Det ein heller kan vere på vakt for, er ord som karakteriserer korleis folk ser ut. Språkrådet meiner at ein heller ikkje skal fjerne desse orda, men passe på slik at dei ikkje blir brukt støytande.

Blodappelsin ser ho derimot ikkje på som så veldig støytande.

– Blodappelsinar fanst for femti år sidan også, og ingen syntest dei var så veldig skumle den gongen.

ORDFORKLARINGAR

karakteristisk – typisk, det som kjenneteiknar

aroma – duft

støytande – fornærmande, krenkjande

4

SARAH RAMIN OSMUNDSEN

BLIKK

OM TEKSTEN

Teksten er publisert i en antologi med monologer for ungdom, *MonolUNG* (2010).

Han kom inn på trikken, høy, mørk og kjekk, kul i stilen, frekk i smilet, glimt i blikket

jeg tenkte: kikk ned nei ikke se, høyre venstre, venstre høyre, rundt, ned, opp, stopp!
hans øyne rett inn i mine øyne, mine øyne rett inn i hans øyne, ett sekund!
ett sekund og det føltes som, føltes som han og jeg sto foran samme dom, dømt til å elske, dømt til å forenes!

nei, jeg var sikkert bare heldig, det var sikkert helt tilfeldig at jeg fikk dele med han et sinnssykt øyeblikk
kikk ned, nei ikke se, venstre høyre, høyre venstre, rundt ned opp, stopp!
mine øyne rett inn i hans øyne, hans øyne rett inn i mine øyne, to sekunder!
dette kaller jeg romantikk på trikken!

«neste stasjon Nationalteatret»

Vi kunne jo tatt en tur på teateret
eller, vi kunne spasert forbi Stortinget, der kunne vi snakket om store ting, som Martin Luther King, politikk, krig og nød og død
eller han kunne hvasket meg små ting, som: «dine øyne har en vakker glød ...»

nei, hva er det jeg tenker, tankene mine burde legges i lenker!
men tenk om kanskje han tenker som jeg tenker ...

vi kan ikke vente lenger
jeg er ikke en liten jente lenger, jeg er 18 år, tiden går og flere ensomme år vil føles som vonde sår!
hallo, se hvordan vi ser på hverandre, tenk om vi er ment for hverandre!

så jeg reiser meg og går mot han,
men han snudde seg og bare gikk, og våre blikk forsvant blant andre blikk ...

Shit, neste gang må jeg bytte taktikk

ØRDFORKLARINGER

forene – slå sammen

glød – gnist, varme, lysskinn

taktikk – framgangsmåte, strategi

5

Ordspråk og sitat

Cicero (106–43 f.Kr.)

Den som eier en hage og en boksamling, mangler intet.

Å leve er å tenke.

Euripides (ca. 484–406 f.Kr.)

Kast ikke bort nye tårer på gamle sorger.

Lao Tse (f. 604 f.Kr.)

Den som samler rikdom, har mye å miste.

Muhammed (ca. 570–632 e.Kr.)

Erfaring er alle vitenskapers mor.

Blindheten er størst hos den som med vilje ikke ser.

Aiskhylos (525–456 f.Kr.)

Få mennesker har styrke nok til å kunne prise en venns fremgang uten misunnelse.

Konfucius (551–479 f.Kr.)

Bær hver dag en kurv grus til samme sted, og du skal bygge et fjell.

En mann som gjør en feil og ikke retter på den, han gjør enda en feil.

Det er bedre å tenne et lys enn å forbanne mørket.

Et maleri er et dikt uten ord.

Å lære uten å tenke har ingen verdi, å tenke uten å lære er farlig.

Fra Salomos ordspråk

Likesom ansikt speiler seg mot ansikt i vignet, så finner det ene mennesket sitt hjerte igjen hos det andre.

Aristoteles (384–322 f.Kr.)

Vennskap er en sjel som har tatt bolig i to legemer.

Seneca (4 f.Kr.–65 e.Kr.)

Arbeid som om du skulle leve evig, elsk som om du skulle dø i dag.

Detalj fra et relieff av en ånd med ørnehode, ca. 860 før Kristus. Peter Aprahamian/Scanpix

Vinden bestemmer

– over håret mitt når jeg ikke har lue på hodet
Og trærne i skogen bestemmer den over
Og trærne i hagen og
på slettene.
Og båtene på havet.
Og anden som svømmer i motvind
og skal langt.
Og anden som svømmer i medvind
og skal kort.
Pluss et strå.
Og et strå til.
Men vinden bestemmer ikke
over fjellene – fjellene bestemmer selv.
Akkurat som tankene jeg har under håret.
De bestemmer jeg selv.

OM TEKSTEN

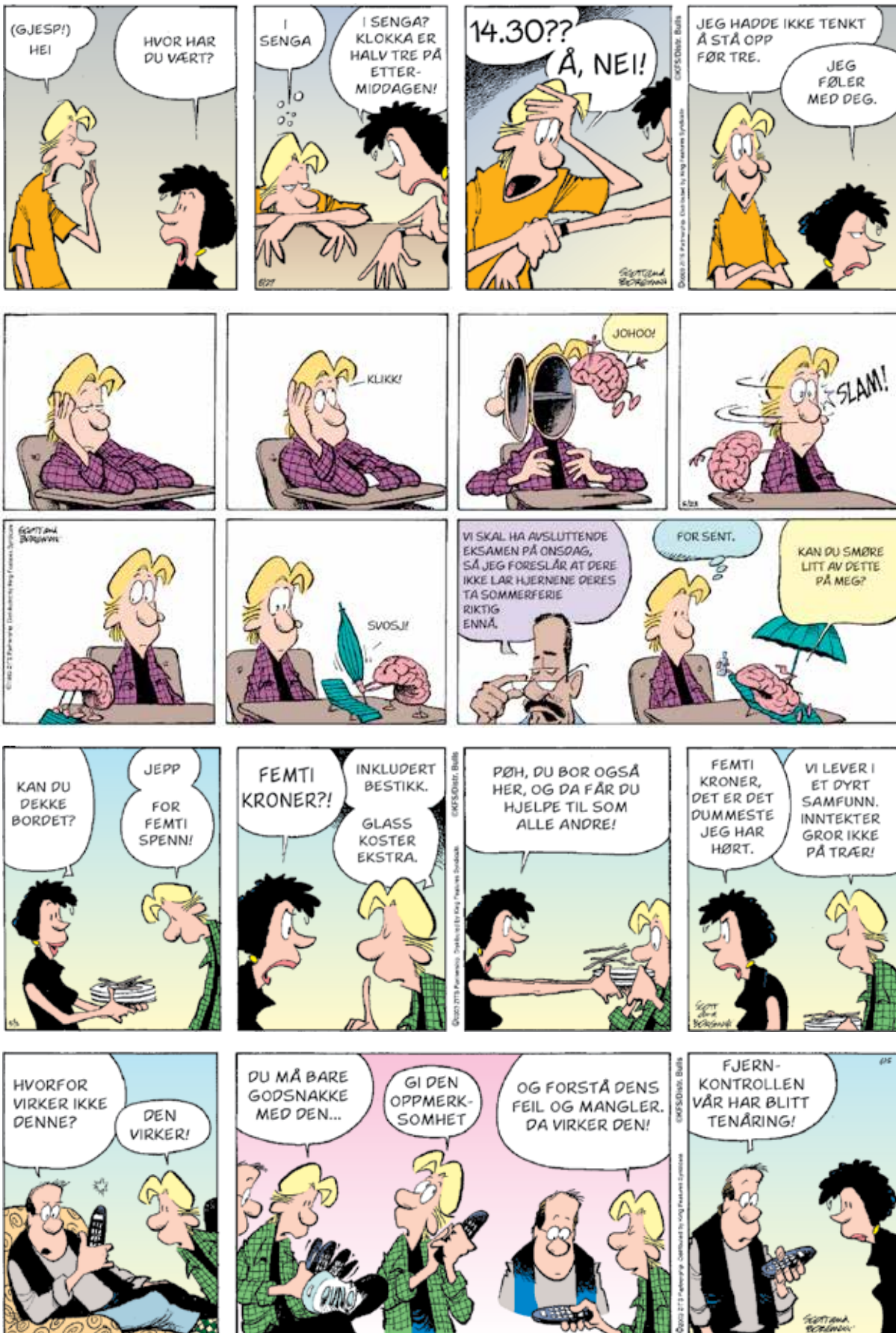
Diktet er hentet fra *Krokodillesang* (2003), en samling med noen av Arild Nyquists barnedikt.

7

JERRY SCOTT OG JIM BORGMAN **ZITS**

OM TEKSTEN

Zits er en tegneserie som siden seriestart i 1997 er blitt en av de mest populære seriene i USA. Den er publisert i mer enn 1100 aviser over hele verden. Zits betyr kviser, og alle stripene handler om tenårigen Jeremy, hans foreldre og omgangskrets.

Zits © KFS/Distr. Bulls

Praktiske opplysninger

(til eleven)

Velg selv hva slags layout du vil ha på de ulike delene av skriveoppgavene. Tenk på hvordan du når mottakerne, og hva du vil få fram med teksten din. Det må være god sammenheng mellom det du skriver og det oppgaven spør etter. Du skal skrive bokstav og nummer foran hvert av oppgavesvarene dine.

Skrifttyper som Arial, Times New Roman og Calibri er lett leselige i brødtekster. Hvis du ikke har en spesiell layout, er det ofte vanlig med skriftstørrelse 12 og linjeavstand 1,5.

Hjelpemidler:

Alle hjelpemidler er tillatt, bortsett fra verktøy som kan brukes til kommunikasjon. Oversettelsesprogrammer er heller ikke tillatt.

Kilder:

Hvis du bruker kilder i besvarelsen din, oppgi dem slik at leseren lett kan finne dem. Oppgi forfatter og fullstendig tittel på både lærebøker og annen litteratur, inkludert forberedelsesmateriellet, dersom du bruker disse som kilder. Innhold eller sitater fra internett oppgir du med nøyaktig nettside og nedlastingsdato. Bilder, sammensatte tekster og tabeller er også kilder.